

Sygn. akt II USKP 68/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 września 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Halina Kiriło

w sprawie z wniosku S. H.

przeciwko Wojewódzkiemu Zespołowi do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności
w B.

o ustalenie stopnia niepełnosprawności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 29 września 2021 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 21 marca 2019 r., sygn. akt V Ua (...),

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w B. wyrokiem z dnia 3 grudnia 2018 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy S. H. od orzeczenia Wojewódzkiego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w B. z dnia 19 marca 2018 r., utrzymującego w mocy

zaskarżone orzeczenie Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w S. z dnia 23 stycznia 2018 r. zaliczające wnioskodawcę do osób niepełnosprawnych w stopniu umiarkowanym na stałe o symbolu 05-R, poczynawszy od dnia 20 marca 2012 r.

W sprawie tej ustalono, że stan zdrowia wnioskodawcy oceniany był przez Powiatowy i Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności, które zaliczyły wnioskodawcę do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności na stałe z symbolem 05-R, odpowiadającym chorobom narządu ruchu, a powołani biegli lekarze z zakresu neurologii, ortopedii i reumatologii nie stwierdzili podstaw do zmiany stopnia niepełnosprawności z umiarkowanego na znaczny.

Biegły sądowy z zakresu reumatologii rozpoznał u wnioskodawcy reumatoidalne zapalenie stawów, początkowy okres choroby zwyrodnieniowej stawów obwodowych, przewlekły zespół bólowy kręgosłupa na tle zmian zwyrodnieniowo-dyskopatycznych, stan po leczeniu operacyjnym deformacji przynasady dalszej goleni lewej po przebytym złamaniu patologicznym na tle osteoporozy posterydowej, przebytą chorobę Scheuermanna, przebyte leczenie operacyjne ganglionu śródręcza prawego, przerost błony maziowej prawego nadgarstka i wysiękowe zapalenia stawu obojczykowo-barkowego prawego. W ocenie biegłego, upośledzenie sprawności organizmu wnioskodawcy wynika głównie z procesu reumatoidalnego, choroby zwyrodnieniowej i przebytego w kwietniu 2018 r. leczenia operacyjnego, zaś w przeanalizowanej dokumentacji medycznej i poglądowej nie ma dowodów, aby reumatoidalne zapalenie stawów i początkowy okres choroby zwyrodnieniowej stawów obwodowych mogły obecnie powodować znaczny stopień niepełnosprawności. W opinii uzupełniającej biegły ten podniósł, że wnioskodawca stara się udowodnić swój znaczny stopień niepełnosprawności przebytymi zabiegami operacyjnymi. Niemniej jednak w dokumentacji medycznej złożonej w aktach sprawy nie ma żadnych informacji, aby leczenie tego typu pogorszyło, a nie poprawiło stanu jego zdrowia. Wyniki badań aktywności zapalenia nie są miarodajne w każdym etapie analizy, a jedynie wskazują na istniejący w pewnym momencie stan zapalny i muszą być cyklicznie weryfikowane. Z analizowanego materiału nie wynika, aby proces reumatoidalny doprowadził do zniekształcenia w obrębie stawów, ich istotnej destrukcji lub

nieodwracalnej dysfunkcji, wręcz przeciwnie, kolejne etapy leczenia wskazują na brak pogorszenia stanu zdrowia wnioskodawcy.

Biegła sądowa z zakresu neurologii rozpoznała u wnioskodawcy zmiany zwyrodnieniowe kręgosłupa lędźwiowo-krzyżowego z wielopoziomową dyskopatią i podawanym zespołem bólowym, zespół cieśni nadgarstka prawego, zmiany zwyrodnieniowe i dyskopatię C5/C6 i C6/C7, neuropatię czuciową nerwu łokciowego prawego o charakterze aksonalnym w badaniu ENG i reumatoidalne zapalenie stawów. Schorzenia te kwalifikują wnioskodawcę do osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności na stałe od dnia 20 marca 2012 r. (z symbolem niepełnosprawności 05-R), ale w chwili obecnej nie dają podstaw do zaliczenia wnioskodawcy do znacznego stopnia niepełnosprawności, gdyż nie naruszają sprawności organizmu w stopniu wymagającym niezbędnej w celu pełnienia ról społecznych stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji.

Biegły z zakresu ortopedii i traumatologii stwierdził u wnioskodawcy przebyte patologiczne złamanie goleni lewej powikłane stawem, stan po osteotomii korekcyjnej nasady dalszej kości piszczelowej i strzałkowej, stabilizacji kości piszczelowym prętem śródszpikowym blokowanym i kości strzałkowej prętem Rusha, gojenie złamania powikłane przetoką ropną, zespół Sudecka stopy lewej, reumatoidalne zapalenie stawów obwodowych i kręgosłupa szyjnego i lędźwiowego z okresowymi objawami rwy kulszowej, zespół cieśni nadgarstka prawego, przebyte leczenie operacyjne wysiękowego zapalenia stawu barkowo-obończykowego prawego, przebyte leczenie operacyjne ganglionu śródręcza prawego. Zdaniem biegłego, schorzenia te spowodowały trwałą niepełnosprawność w stopniu umiarkowanym od dnia 1 czerwca 2014 r., o symbolu 05-R. Biegły wskazał, że u wnioskodawcy występują schorzenia narządu ruchu powodujące znaczne ograniczenie sprawności lokomocyjnej z powodu przebytego patologicznego złamania goleni. Wnioskodawca odczuwa dolegliwości bólowe ze strony kręgosłupa i stawów biodrowych z powodu reumatoidalnego zapalenia stawów, wówczas jest hospitalizowany. Wnioskodawca porusza się samodzielnie z pomocą kul lub okresowo na wózku inwalidzkim korzystając z pomocy innych osób, zakłada ortezę goleni i kołnierz ortopedyczny. W kontaktach z otoczeniem jest zborny,

zorientowany w czasie i otoczeniu. Samodzielnie spożywa posiłki, korzysta z toalety, potrafi się ubrać i rozebrać. Jego stan nie wymaga sprawowania nad nim długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w zaspokajaniu potrzeb życiowych, zatem brak podstaw do przyznania znacznego stopnia niepełnosprawności.

Przy takich ustaleniach faktycznych Sąd Rejonowy uznał odwołanie za nieuzasadnione. Sąd ten podniósł, że zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 573, dalej jako ustawa o rehabilitacji zawodowej), umiarkowany stopień niepełnosprawności wymaga stwierdzenia naruszonej sprawności organizmu, niezdolności do pracy albo zdolności do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymaga czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Zdaniem Sądu Rejonowego wnioskodawca wypełnia swym stanem zdrowia powyższą definicję, uszczegółowioną w § 30 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 857, dalej jako rozporządzenie z dnia 15 lipca 2003 r.), który stanowi, że dla ustalenia stopnia umiarkowanego konieczne jest naruszenie sprawności organizmu powodujące konieczność pomocy czasowej (w pewnych okresach wynikających ze stanu zdrowia) w czynnościach takich jak samoobsługa, prowadzenie gospodarstwa domowego, współdziałanie w procesie leczenia, rehabilitacji, edukacji oraz pełnieniu innych ról społecznych właściwych dla każdego człowieka, zależnych od wieku, płci, czynników społecznych i kulturowych, lub też pomocy częściowej tzn. w co najmniej jednej z czynności wymienionych powyżej. U wnioskodawcy ograniczenia w wykonywaniu tych czynności niewątpliwie występują. Z kolei przesłankami znacznego stopnia niepełnosprawności są w myśl art. 4 ust. 1 tej ustawy: niezdolność do pracy lub zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymaganie, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Zgodnie zaś z art. 4 ust. 4 tej ustawy niezdolność do samodzielnej egzystencji oznacza naruszenie sprawności organizmu w stopniu uniemożliwiającym zaspokajanie bez pomocy innych osób podstawowych potrzeb

życiowych, za które uważa się przede wszystkim samoobsługę, poruszanie się i komunikację. W § 29 rozporządzenia z dnia 15 lipca 2003 r. uszczegółowiono, że dla ustalenia stopnia znacznego potrzebne są skutki naruszenia sprawności organizmu powodujące: 1) niezdolność do pracy - co oznacza całkowitą niezdolność do wykonywania pracy zarobkowej z powodu fizycznego, psychicznego lub umysłowego naruszenia sprawności organizmu; 2) konieczność sprawowania opieki - co oznacza całkowitą zależność osoby od otoczenia, polegającą na pielęgnacji w zakresie higieny osobistej i karmienia lub w wykonywaniu czynności samoobsługowych, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz ułatwiania kontaktów ze środowiskiem; 3) konieczność udzielania pomocy, w tym również w pełnieniu ról społecznych - co oznacza zależność osoby od otoczenia, polegającą na udzieleniu wsparcia w czynnościach samoobsługowych, w prowadzeniu gospodarstwa domowego, współdziałania w procesie leczenia, rehabilitacji, edukacji oraz w pełnieniu ról społecznych właściwych dla każdego człowieka, zależnych od wieku, płci, czynników społecznych i kulturowych.

W ocenie Sądu Rejonowego z akt sprawy, z opinii biegłych, jak też z akt postępowania o ustalenie stopnia niepełnosprawności nie wynikają okoliczności, które mogłyby potwierdzać, że wnioskodawca wymaga, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Przeciwnie, z opinii biegłych jednoznacznie wynika, że schorzenia występujące u wnioskodawcy powodują umiarkowany stopień niepełnosprawności, o charakterze stałym oraz że nie wymaga on w celu pełnienia ról społecznych stałej lub długotrwałej opieki innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji, co jest podstawową przesłanką warunkującą orzeczenie znacznego stopnia niepełnosprawności.

Sąd Okręgowy w B. wyrokiem z dnia 21 marca 2019 r. oddalił apelację wnioskodawcy.

Sąd Okręgowy przyjął za własne ustalenia faktyczne i podzielił wywody prawne Sądu pierwszej instancji, który prawidłowo oparł swoje rozstrzygnięcie na dowodach z opinii biegłych sądowych posiadających specjalistyczną wiedzę. Treść wydanych opinii wskazuje, że brak jest jakichkolwiek podstaw do kwestionowania fachowości, rzetelności oraz poziomu kompetencji lekarzy wydających te opinie.

Biegli szczegółowo opisali rozpoznane u wnioskodawcy schorzenia, jak również w sposób przekonywujący uzasadnili swoje stanowisko. Opinie są zgodne z zasadami logiki, doświadczenia życiowego i wiedzą powszechną, a przede wszystkim z aktualnym stanem wiedzy medycznej. Poziom wiedzy biegłych, sposób motywowania sformułowanych przez nich ocen oraz stanowczość poczynionych w opiniach wniosków zostały prawidłowo ocenione przez Sąd pierwszej instancji. Zebrany materiał dowodowy został właściwie oceniony w aspekcie znajdującego zastosowanie w sprawie prawa materialnego tj. art. 2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej, który stanowi, że niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Bez wątpienia wnioskodawca z uwagi na naruszenie sprawności organizmu został zaliczony do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności na trwałe ze względu na konieczność zapewnienia mu okresowej pomocy w pełnieniu ról społecznych. Według art. 4 ust. 2 tej ustawy do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Zakres ograniczeń wynikający ze stwierdzonych schorzeń nie powoduje jednak całkowitej zależności wnioskodawcy od otoczenia w samodzielnej egzystencji. Wnioskodawca jest osobą niezdolną do pracy i wymaga częściowej pomocy innych osób w pełnieniu ról społecznych. Niemniej jednak art. 4 ust. 1 tej ustawy stanowi, że do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osoby z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Natomiast według art. 4 ust. 4 tej ustawy niezdolność do samodzielnej egzystencji oznacza naruszenie sprawności organizmu w stopniu uniemożliwiającym zaspokajanie bez pomocy innych osób podstawowych potrzeb życiowych, za które uważa się przede wszystkim samoobsługę, poruszanie się i komunikację. Bazując na opiniach powołanych biegłych, Sąd Okręgowy uznał zatem, że przesłanka związana z niezdolnością

wnioskodawcy do samodzielnej egzystencji nie została spełniona (art. 4 ust. 1 w związku z art. 4 ust. 4).

Wnioskodawca zaskarżył w całości wyrok Sądu Okręgowego skargą kasacyjną, wnosząc o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowym w innym składzie, przyznanie pełnomocnikowi kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym, które nie zostały uiszczone ani w części, ani w całości w wysokości potrójnej stawki ustawowej, co uzasadnione jest nakładem pracy pełnomocnika z urzędu przy sporządzeniu skargi kasacyjnej.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach z art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., zarzucono zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego oraz przepisów mających istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie:

1) art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej, przez uznanie, że tylko osoba niezdolna do samodzielnej egzystencji spełnia przesłanki do zaliczenia jej do znacznego stopnia niepełnosprawności, podczas gdy prawidłowa wykładnia tego przepisu powinna prowadzić do wniosku, że definiując w ust. 1 znaczną niepełnosprawność jako „niezdolność do pracy albo zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji” przepis ten wprowadza alternatywę – „niezdolność do pracy” lub „zdolność do pracy w określonych warunkach w połączeniu z niezdolnością do samodzielnej egzystencji”, zwłaszcza w kontekście redakcji ust. 2, zgodnie z którym do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu: niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, a więc wprowadza - przez spójnik „lub” - trzy niezależne podstawy zaliczenia osoby do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;

2) § 29 rozporządzenia z dnia 15 lipca 2003 r., przez niewłaściwe uznanie, że dla zaliczenia do znacznego stopnia niepełnosprawności muszą zostać spełnione łącznie trzy przesłanki wynikające z treści tego przepisu, wymagane do zakwalifikowania do znacznego stopnia niepełnosprawności, podczas gdy

przesłanki te zostały wyliczone enumeratywnie, a przepis nie wymaga, aby zostały spełnione łącznie;

3) art. 278 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. w związku z art. 233 k.p.c., przez powtórzenie ustaleń Sądu Rejonowego i oparcie rozstrzygnięcia na opinii biegłych, podczas gdy opinie te są sprzeczne z dokumentacją medyczną zgromadzoną w aktach sprawy, co wyraźnie podkreślał skarżący zarówno w zarzutach do opinii, jak i w apelacji, i jako takie powinny podlegać ocenie Sądu jak każdy inny dowód, zaś wobec stwierdzenia ich nieprzydatności dla niniejszego postępowania Sąd drugiej instancji powinien przeprowadzić na nowo postępowanie dowodowe, powołując z urzędu biegłego celem sporządzenia opinii z uwzględnieniem dokumentacji medycznej dotyczącej stanu zdrowia skarżącego;

4) art. 232 zdanie 2 k.p.c., przez jego niezastosowanie polegające na niedopuszczeniu z urzędu dowodu w postaci przesłuchania świadków, w tym sąsiadów, na okoliczność, że pomagają oni skarżącemu w pełnieniu podstawowych ról społecznych, w sytuacji nieporadności strony działającej bez profesjonalnego pełnomocnika, która sama nie jest w stanie przedstawić środków dowodowych w celu poparcia swoich twierdzeń, w tym niezdolności do samodzielnej egzystencji;

5) art. 5 k.p.c. w związku z art. 232 k.p.c. i art. 212 § 1 i 2 k.p.c., przez ich niezastosowanie, polegające na zaniechaniu pouczenia skarżącego o celowości ustanowienia pełnomocnika, co skutkowało przeprowadzeniem ograniczonego postępowania dowodowego i brakiem gwarancji ochrony skarżącego, w tym należytego prowadzenia postępowania i dowodzenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, brakiem wykazania przez skarżącego faktów potwierdzających potrzebę stałej lub długotrwałej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych w związku z jego niezdolnością do samodzielnej egzystencji;

6) art. 227 k.p.c., przez przeprowadzenie niepełnego postępowania dowodowego w konsekwencji braku ustalenia, czy skarżący jest osobą całkowicie niezdolną do pracy, która to niezdolność jest wystarczającą przesłanką dla ustalenia znacznego stopnia niepełnosprawności, a tym samym jest to okoliczność, która ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

W ocenie skarżącego w sprawie występują istotne zagadnienia prawne, sprowadzające się do pytań, czy: 1) użyty w art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej łącznik „albo” stanowi alternatywę rozłączną między pojęciami „niezdolność do pracy” oraz „zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającej, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji” i pojęcia te stanowią dwie niezależne od siebie podstawy dla ustalenia znacznego stopnia niepełnosprawności?, 2) dla potrzeb ustalenia stopnia niepełnosprawności w kontekście ustawy o rehabilitacji zawodowej i uznania, że całkowita niezdolność do pracy jest wystarczającą przesłanką ustalenia znacznego stopnia niepełnosprawności, ustala się wymienioną podstawę w przypadku osób mających prawo do renty bądź emerytury?, 3) zawarte w § 29 rozporządzenia z dnia 15 lipca 2003 r. standardy w zakresie kwalifikowania do znacznego stopnia niepełnosprawności, stanowiące przesłanki pozwalające na określenie znacznego stopnia niepełnosprawności, muszą wystąpić łącznie?

Według skarżącego w przypadku uznania, że użyty w art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej spójnik „albo” stanowi alternatywę rozłączną między dwoma przesłankami warunkującymi zakwalifikowanie do znacznego stopnia niepełnosprawności, ustalenie, że jest on osobą całkowicie niezdolną do pracy będzie wystarczające, aby został mu przyznany znaczny stopień niepełnosprawności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona, mimo iż nie wszystkie podniesione w niej zarzuty są zasadne. W świetle art. 398³ § 1 k.p.c. skarga kasacyjna może być oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (pkt 1) oraz na podstawie naruszenia przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (pkt 2), przy czym tę ostatnią przesłankę strona skarżąca musi wyraźnie wyartykułować wraz ze wskazaniem okoliczności uprawdopodobniających jej wystąpienie. Skarżący musi więc wykazać, że następstwa wytkniętej w skardze

wadliwości postępowania i orzekania były tego rodzaju (bądź skali), iż kształtowały one lub współkształtowały treść kwestionowanego w sprawie orzeczenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 lutego 1997 r., I CKN 57/96, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 82; z dnia 24 października 2006 r., II PK 38/06, LEX nr 950620 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 2006 r., I CSK 63/05, LEX nr 179971; z dnia 5 grudnia 2007 r., II PK 103/07, LEX nr 863973; z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 213/10, LEX nr 950436). Nie chodzi przy tym o czysto teoretyczną możliwość wpływu na wynik sprawy, lecz o wykazanie, że w okolicznościach danej sprawy ten wpływ był (mógł być) realny, a można to stwierdzić dopiero wówczas, gdy w skardze zostanie podniesiony adekwatny w konkretnych okolicznościach faktycznych zarzut obrazy prawa materialnego (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2014 r., I PK 208/13; LEX nr 16460590 czy wyrok z dnia 4 marca 2021 r., II USKP 27/21, LEX nr 3178194). Samo bowiem naruszenie przepisów postępowania, nawet jeżeli jest obiektywnie istotne, nie jest wystarczającą podstawą skargi kasacyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2011 r., II PK 327/10, OSNP 2012 nr 13-14, poz. 173, czy z dnia 15 lutego 2006 r., IV CSK 15/05, LEX nr 179731).

W rozpoznawanej sprawie główny zarzut skarżącego sprowadza się do twierdzenia, że Sądy orzekające w sprawie nie przeprowadziły postępowania dowodowego, które ustalałoby fakty adekwatne - jego zdaniem - do przesłanek zawartych w art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej, koniecznych z punktu widzenia rozstrzygnięcia, a mianowicie czy skarżący może zostać zaliczony do znacznego stopnia niepełnosprawności. W ramach omawianej podstawy skarżący zarzuca naruszenie: - art. 232 zdanie 2 k.p.c., polegające na niedopuszczeniu z urzędu dowodu z przesłuchania świadków, w tym sąsiadów, na okoliczność, że pomagają skarżącemu w pełnieniu podstawowych ról społecznych, - art. 5 k.p.c. w związku z art. 232 k.p.c. i art. 212 § 1 i 2 k.p.c., polegające na niepouczeniu skarżącego o celowości ustanowienia pełnomocnika, co skutkowało brakiem wykazania przez niego faktów potwierdzających potrzebę stałej lub długotrwałej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych w związku z jego niezdolnością do samodzielnej egzystencji oraz art. 227 k.p.c., polegające na braku

ustalenia, czy skarżący jest osobą całkowicie niezdolną do pracy w kontekście art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej.

Przypomnieć w tym miejscu trzeba, że w orzecnictwie nie budzi wątpliwości, iż pojęcie niepełnosprawności, ujęte w art. 3-5 ustawy o rehabilitacji zawodowej ściśle koresponduje z pojęciem niezdolności do pracy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2019 r., III UK 189/18, LEX nr 2692778). Obowiązujące przepisy prawa socjalnego posługują się zarówno pojęciem niezdolności do pracy, jak i pojęciem niepełnosprawności, przy czym to pierwsze występuje w przepisach prawa ubezpieczeń społecznych, zwłaszcza w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna), natomiast drugie w przepisach dotyczących innych świadczeń socjalnych, jak (pomijając ustawę o rehabilitacji zawodowej) świadczenia pomocy społecznej, świadczenia z funduszu alimentacyjnego, zasiłki pielęgnacyjne i inne (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2003 r., II UK 386/02, LEX 107174). Niezdolność do pracy jest kategorią ubezpieczenia społecznego łączącą się z całkowitą lub częściową utratą zdolności do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu bez rokowania jej odzyskania po przekwalifikowaniu (art. 12 ustawy emerytalnej). Przy ocenie stopnia i trwałości niezdolności do pracy oraz rokowania co do jej odzyskania, uwzględnia się zarówno stopień naruszenia sprawności organizmu, możliwość przywrócenia niezbędnej sprawności w drodze leczenia i rehabilitacji, jak i możliwość wykonywania pracy dotychczasowej lub podjęcia innej, oraz celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne ubezpieczonego (art. 13 ust. 1 ustawy emerytalnej; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2016 r., III UK 145/15, LEX nr 2076394). Za niepełnosprawność uznaje się natomiast zgodnie z art. 2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej, trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Z przytoczonego uregulowania wynika, że niepełnosprawność nie jest odpowiednikiem niezdolności do pracy rozumianej jako

utrata zdolności do pracy zarobkowej z powodu naruszenia sprawności organizmu i braku rokowań co do odzyskania zdolności do pracy po przekwalifikowaniu (art. 12 ust. 1 ustawy emerytalnej), gdyż zdefiniowana została jako spowodowana naruszeniem sprawności organizmu niezdolność do wypełniania ról społecznych. Skutkiem niezdolności do wypełniania ról społecznych może być, ale nie musi, niezdolność do pracy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2009 r., I UK 233/08, LEX nr 736713 czy z dnia 8 sierpnia 2017 r., I UK 228/18, LEX nr 2542292 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2020 r., III UK 319/19, LEX nr 3169205). Niepełnosprawność, jako niemożność wypełniania ról społecznych, może bowiem również powodować: - obniżenie zdolności do wykonywania pracy (art. 4 ust. 3 ustawy o rehabilitacji zawodowej), - ograniczenia w pełnieniu ról społecznych, dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne (art. 4 ust. 3 tej ustawy), - zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub konieczność korzystania z czasowej lub częściowej pomocy innych osób, w celu pełnienia ról społecznych (art. 4 ust. 2 tej ustawy), bądź - zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i konieczność, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji (art. 4 ust. 1 tej ustawy).

Oznacza to, że ustawa o rehabilitacji zawodowej wiąże zaliczenie do stopnia niepełnosprawności nie tylko z naruszeniem sprawności organizmu, ale również ze zdolnością do wykonywania zatrudnienia - a nie z niezdolnością do pracy w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej, a nadto z utrudnieniem, ograniczeniem bądź niemożnością wypełniania ról społecznych jako elementu uczestnictwa w życiu społecznym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 28 stycznia 2004 r., II UK 222/03, OSNP 2004 nr 19, poz. 340; z dnia 12 stycznia 2005 r., I UK 102/04, LEX nr 589952; z dnia 12 marca 2014 r., II UK 360/13, LEX nr 1466628; z dnia 28 kwietnia 2016 r., III UK 120/15, LEX nr 2057361). Stąd też w przypadku orzekania o stopniu niepełnosprawności obok oceny stanu zdolności do pracy uwzględnia się przede wszystkim zdolność osoby do pełnienia ról społecznych, co nie odgrywa roli przy orzekaniu o niezdolności do pracy na gruncie ustawy emerytalnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2008 r., I UK 286/07, LEX nr 508351).

Odwołanie się w art. 2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji zawodowej do pojęcia niezdolności do pracy pozostaje więc w związku z art. 1 pkt 2 tej ustawy, określającym osobę niepełnosprawną jako tę, której niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy na podstawie przepisów ustawy emerytalnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2009 r., I UK 233/08). Tym samym pojęcie niepełnosprawności jest szersze od pojęcia niezdolności do pracy, co oznacza, że każda osoba niezdolna do pracy w rozumieniu przepisów ustawy emerytalnej jest osobą niepełnosprawną, ale nie każda osoba niepełnosprawna (w tym w stopniu umiarkowanym) jest osobą niezdolną do pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2008 r., II UK 138/07, LEX nr 846576). Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę, że mimo podobieństwa definicji, stwierdzenie umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie jest tożsame ze stwierdzeniem niezdolności do pracy. Na gruncie obowiązującego prawa nie ma podstaw do utożsamiania wymienionych pojęć, względnie negowania występowania między nimi różnic, skoro posiadają odmienną definicję legalną, a ocena niezdolności do pracy, jej stopnia i ustalanie innych wymaganych w tym zakresie okoliczności oraz orzekanie o stopniu niepełnosprawności należy do innych organów oraz stanowić ma konieczną przesłankę prawną dla ustalenia prawa do korzystania z różnego rodzaju świadczeń i uprawnień (por. między innymi wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2003 r., II UK 386/03; z dnia 28 stycznia 2004 r., II UK 222/03; z dnia 4 marca 2008 r., II UK 130/07, LEX nr 459312; z dnia 17 lutego 2009 r., I UK 233/08 oraz postanowienie z dnia 16 grudnia 2005 r., II UK 77/05, OSNP 2006 nr 23-24, poz. 372). W orzecznictwie oraz w doktrynie przyjmuje się, że definiując w art. 2 pkt 10 ustawy o rehabilitacji niepełnosprawność jako „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy” - ustawodawca charakteryzuje to pojęcie za pomocą trzech elementów: 1) biologicznego (zdrowotnego) w postaci naruszenia sprawności organizmu, 2) społecznego, pojmowanego jako niezdolność do wypełniania ról społecznych oraz 3) ekonomicznego (zawodowego), będącego szczególną postacią niezdolności do wypełniania ról społecznych, jaką jest niezdolność do pracy (zob.

wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 czerwca 2018 r., I UK 255/17, LEX nr 2508633; z dnia 8 sierpnia 2017 r., I UK 228/18 czy M. Włodarczyk (red.), Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Komentarz).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej do realizacji celów określonych tą ustawą ustalono trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany oraz lekki. Przesłanki wymagane do zakwalifikowania zainteresowanego do każdego z tych stopni zawiera art. 4 tej ustawy. Stosownie do art. 4 ust. 1 do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. W myśl art. 4 ust. 2 do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Natomiast według art. 4 ust. 3 do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Analiza przesłanek określonych w każdym ze stopni niepełnosprawności (art. 4 ust. 1-3 ustawy o rehabilitacji zawodowej) wskazuje, że trzy elementy charakteryzujące niepełnosprawność, zawarte w definicji tego pojęcia (art. 2 ust. 10 ustawy), występują także w ramach poszczególnych stopni niepełnosprawności (zob. B. Korczyńska, Nowy system orzekania o niezdolności do pracy i stopniu niepełnosprawności, Kontrola Państwowa 1999, nr 4, s. 75). I tak: - element biologiczny (medyczny) występuje w stopniach znacznym i umiarkowanym, gdzie jest mowa o osobie „z naruszoną sprawnością organizmu” (art. 4 ust. 1 i 2) i w stopniu lekkim, gdzie mowa o osobie „o naruszonej sprawności organizmu (art. 4

ust. 3), - element ekonomiczny określony został przez zaliczenie do stopnia znacznego i umiarkowanego osoby „niezdolnej do pracy albo zdolnej do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej” (art. 4 ust. 1 i 2), a do lekkiego osoby o „obniżonej zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną” (art. 4 ust. 3), - element socjalny przez zaliczenie do znacznego stopnia osoby „wymagającej, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji” (art. 4 ust. 1), do stopnia umiarkowanego osoby „wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych” (art. 4 ust. 2), a do lekkiego osoby „mającej ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne” (art. 4 ust. 3). Co istotne, elementy te występują w każdym ze stopni niepełnosprawności z różnym nasileniem i w różnych konfiguracjach, aby w ten sposób wyodrębnić cechy odróżniające poszczególne stopnie od siebie i aby nadać im odpowiednią gradację. Innymi słowy, poszczególne stopnie niepełnosprawności wymienione w art. 4 ust. 1-3 ustawy o rehabilitacji zawodowej różnią się między sobą konfiguracją trzech elementów (biologicznego, ekonomicznego i socjalnego) oraz ich natężeniem, czemu ustawodawca dał wyraz między innymi za pomocą spójników (funktorów), użytych w poszczególnych ustępach art. 4.

Uwzględniając powyższe uwagi ogólne na temat elementów składowych ustawowego pojęcia niepełnosprawności można przejść do kluczowej w sprawie kwestii tj. wykładni art. 4 ustawy o rehabilitacji zawodowej w kontekście przesłanek wymaganych do przyznania znacznego bądź umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, określonych w jego ust. 1 i 2, ponieważ te dwa stopnie są przedmiotem sporu w niniejszej sprawie.

Jeśli chodzi o znaczny stopień niepełnosprawności to art. 4 ust. 1 przewiduje następujące trzy grupy przesłanek: 1) naruszenie sprawności organizmu (element biologiczny), 2) niezdolność do pracy albo zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej (element ekonomiczny) i 3) wymóg - w celu pełnienia ról społecznych - stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z

niezdolnością do samodzielnej egzystencji (element socjalny). Co istotne, wymieniając powyższe przesłanki ustawodawca użył spójnika „i”, który pełni rolę funktora koniunkcji. Koniunkcja nazywana jest związkiem współprawdziwości dwóch zdań, bowiem zdanie połączone za pomocą funktora koniunkcji jest tylko wtedy prawdziwe, gdy obydwa zakresy połączone funktorem koniunkcji są prawdziwe (por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 9 stycznia 2019 r., II SA/Wa 942/18, LEX nr 2772613). Na gruncie omawianego art. 4 ust. 1 ustawy koniunkcja oznacza to, że przepis ten wymaga łącznego spełnienia wszystkich przesłanek połączonych spójnikiem „i”, a brak którejkolwiek z nich powoduje, że dana osoba nie jest niepełnosprawna w stopniu znacznym. W konsekwencji do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się tylko tę osobę, która łącznie spełnia wszystkie przesłanki z art. 4 ust. 1, a więc osobę: 1) z naruszoną sprawnością organizmu, 2) niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i 3) wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. W praktyce możliwe są zatem następujące kombinacje wskazanych wyżej trzech grup przesłanek: 1) naruszenie sprawności organizmu, niezdolność do pracy oraz konieczność sprawowania stałej opieki i pomocy w celu pełnienia ról społecznych w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji; 2) naruszenie sprawności organizmu, niezdolność do pracy oraz konieczność sprawowania długotrwałej opieki i pomocy w celu pełnienia ról społecznych w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji; 3) naruszenie sprawności organizmu, zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej oraz konieczność sprawowania stałej opieki i pomocy w celu pełnienia ról społecznych w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji; 4) naruszenie sprawności organizmu, zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej oraz konieczność sprawowania długotrwałej opieki i pomocy w celu pełnienia ról społecznych w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Wszystko to oznacza, że na tle przedstawionej wyżej wykładni tego przepisu nieuprawnione jest twierdzenie skarżącego jakoby w jego ust. 1 ustawodawca przewidywał alternatywę rozłączną między przesłankami „niezdolność do pracy” oraz „zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy

chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji”, mające stanowić dwie niezależne od siebie podstawy dla ustalenia znacznego stopnia niepełnosprawności. Wszystkie przesłanki zawarte w tym przepisie muszą bowiem być spełnione łącznie. Dlatego samo ustalenie przesłanki niezdolności do pracy nie wystarcza dla przyznania znacznego stopnia niepełnosprawności w świetle art. 4 ust. 1, gdyż dla osiągnięcia tego skutku zainteresowany musi zostać równocześnie uznany za osobę wymagającą stałej lub długotrwałej pomocy w pełnieniu ról społecznych w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Z kolei przechodząc do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, o którym mowa w art. 4 ust. 2 ustawy o rehabilitacji zawodowej należy zauważyć, że także w tym przepisie wymieniono trzy grupy przesłanek, to jest: 1) naruszenie sprawności organizmu (element biologiczny), 2) niezdolność do pracy albo zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej (element ekonomiczny) lub 3) czasową albo częściową pomoc innych osób w celu pełnienia ról społecznych (element socjalny). Inaczej jednak niż przy znacznym stopniu niepełnosprawności (art. 4 ust. 1), w art. 4 ust. 2 między drugą a trzecią grupą przesłanek ustawodawca użył spójnika „lub” (a nie „i”). W judykaturze przyjęto, że spójnik „lub” oznacza alternatywę łączną (nierozłączną) i stanowi przeciwieństwo wyrazu „albo”, właściwego dla alternatywy rozłącznej (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2008 r., III CZP 31/08, LEX nr 484767). W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2006 r., II UZP 10/06 (LEX nr 193150), stwierdzono, że słowo „lub” wyraża alternatywę łączną, czyli dopuszcza możliwość współwystępowania sytuacji komunikowanych przez zdanie łączone tym spójnikiem (zob. też wyroki Sądu Najwyższy z dnia 17 marca 2006 r. I CSK 8 I/OS, niepubl.; z dnia 24 stycznia 2006 r., I UK 116/05, OSNP 2007 nr 1-2, poz. 24). Zatem możliwe jest spełnienie warunków wynikających z jednego lub kilku, a także ze wszystkich zdań oddzielonych spójnikiem „lub”. Inaczej rzecz ujmując, zgodnie z zasadami rządzącymi logiką, alternatywą łączną (nierozłączną) jest zdanie złożone, które powstaje zbudowane przy pomocy funktora alternatywy nierozłącznej, do oznaczenia, którego używa się słowa „lub”. Warunkiem

prawdziwości alternatywy łącznej (nierozłącznej) jest prawdziwość choćby jednego argumentu zdaniowego, zaś warunkiem koniecznym dla fałszywości alternatywy zwykłej jest fałszywość obu zdań składowych. Zatem warunkiem wystarczającym przy alternatywie łącznej (nierozłącznej) jest prawdziwość chociażby jednego zdania, przy czym nie jest konieczne spełnienie wszystkich warunków z innych zdań rozdzielonych wyrazem „lub”. Zgodnie z poglądem przyjętym w doktrynie, w przypadku połączenia znakiem alternatywy nierozłącznej kilku zdań, dla prawdziwości całego zdania, wystarcza prawdziwość przynajmniej jednego zdania składowego (zob. Z. Ziemiński, Logika praktyczna, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, str. 79). Dla wykładni art. 4 ust. 2 ustawy o rehabilitacji zawodowej, użycie w jego treści spójnika „lub” między drugą a trzecią grupą przesłanek oznacza wymóg spełnienia co najmniej dwóch z trzech wskazanych grup przesłanek definiujących umiarkowany stopień niepełnosprawności. Wobec powyższego zawsze występować musi przesłanka naruszenia sprawności organizmu, zaś dodatkowo albo niezdolność do pracy (zdolności jedynie w warunkach pracy chronionej), albo konieczność pomocy w pełnieniu ról społecznych. Redakcja omawianego przepisu nie wyklucza także możliwości wystąpienia wszystkich trzech grup przesłanek na raz.

W praktyce zaliczenie do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności może mieć miejsce w wielu sytuacjach, np. gdy wystąpi: 1) naruszona sprawność organizmu, niezdolność do pracy; 2) naruszona sprawność organizmu, zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej; 3) naruszona sprawność organizmu, czasowa pomoc w pełnieniu ról społecznych; 4) naruszona sprawność organizmu, częściowa pomoc w pełnieniu ról społecznych; 5) naruszona sprawność organizmu, niezdolność do pracy, czasowa pomoc w pełnieniu ról społecznych; 6) naruszona sprawność organizmu, niezdolność do pracy, częściowa pomoc w pełnieniu ról społecznych; 7) naruszona sprawność organizmu, zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej, czasowa pomoc w pełnieniu ról społecznych; 8) naruszona sprawność organizmu, zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej, częściowa pomoc w pełnieniu ról społecznych. Z powyższych rozważań wynika, że z uwagi na użycie w art. 4 ust. 2 spójnika „lub”, dla stwierdzenia umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie zawsze konieczne jest ustalenie

elementu ekonomicznego tj. niezdolności do pracy czy też zdolności do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej. Jest to spójne z cytowanym na wstępie poglądem orzecznictwa, że nie każda osoba niepełnosprawna (w tym w stopniu umiarkowanym) jest osobą niezdolną do pracy. Zatem ustalenie przez biegłych powołanych w sprawie, że skarżący - z uwagi na naruszenie sprawności organizmu w zakresie narządu ruchu (element biologiczny) - jest osobą wymagającą jedynie czasowej lub częściowej pomocy w pełnieniu ról społecznych (element socjalny), wystarczyło do stwierdzenia, że spełnia on przesłanki do zaliczenia go do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności (art. 4 ust. 2).

Podkreślenia także wymaga, że również § 29 rozporządzenia z dnia 15 lipca 2003 r. stawia wymóg łącznego stosowania zawartych w nim przesłanek. Przepis ten stanowi bowiem, że „niezdolność do pracy” to całkowita niezdolność do wykonywania pracy zarobkowej z powodu fizycznego, psychicznego lub umysłowego naruszenia sprawności organizmu (§ 29 ust. 1 pkt 1); „konieczność sprawowania opieki” to całkowita zależność osoby od otoczenia, polegająca na pielęgnacji w zakresie higieny osobistej i karmienia lub w wykonywaniu czynności samoobsługowych, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz ułatwiania kontaktów ze środowiskiem (§ 29 ust. 1 pkt 2); „konieczność udzielania pomocy, w tym również w pełnieniu ról społecznych” to zależność osoby od otoczenia, polegająca na udzieleniu wsparcia w czynnościach samoobsługowych, w prowadzeniu gospodarstwa domowego, współdziałania w procesie leczenia, rehabilitacji, edukacji oraz w pełnieniu ról społecznych właściwych dla każdego człowieka, zależnych od wieku, płci, czynników społecznych i kulturowych (§ 29 ust. 1 pkt 3), a „długotrwała opieka i pomoc w pełnieniu ról społecznych” to konieczność jej sprawowania przez okres powyżej 12 miesięcy w zakresie, o którym mowa w ust. 1 pkt 2 i 3 (§ 29 ust. 2). Podsumowując, art. 4 ust. 1 ustawy o rehabilitacji zawodowej wymaga łącznego spełnienia wymienionych w nim przesłanek, a § 29 rozporządzenia jedynie definiuje niektóre pojęcia, użyte w tych przesłankach.

Na tle przedstawionej powyżej wykładni art. 4 ustawy o rehabilitacji zawodowej, w tym zwłaszcza poszczególnych przesłanek wymaganych do uzyskania znacznego stopnia niepełnosprawności (ust. 1), uzasadniony jest w

ocenie Sądu Najwyższego zawarty w skardze procesowy zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 278 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. Powołani w sprawie biegli, odwołując się do rozporządzenia z dnia 15 lipca 2003 r. w części dotyczącej skutków naruszenia sprawności organizmu (tj. niezdolności do pracy, konieczności sprawowania opieki i udzielania pomocy, jak też jej trwania), które bierze się pod uwagę przy kwalifikowaniu do poszczególnych stopni niepełnosprawności orzekli, że rodzaj naruszenia sprawności organizmu skarżącego w zakresie narządów ruchu czyni z niego osobę wymagającą częściowej (okresowej) pomocy innych osób w pełnieniu ról społecznych, co kwalifikuje go do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności. Nie jest on natomiast całkowicie uzależniony od otoczenia, a zatem nie ma przesłanek do zaliczenia go do znacznego stopnia niepełnosprawności. Natomiast już z opinii biegłego z zakresu ortopedii i traumatologii wynika, że „skarżący porusza się samodzielnie za pomocą kul lub okresowo na wózku inwalidzkim korzystając z pomocy innych osób.” „Samodzielnie spożywa posiłki, korzysta samodzielnie z toalety, potrafi się ubrać i rozebrać”. „Występują u niego schorzenia narządu ruchu powodujące znaczne ograniczenie sprawności lokomocyjnej z powodu przebytego patologicznego złamania goleni”. Na powyższe znaczne ograniczenia w poruszaniu się - co determinuje konieczność stałej lub długotrwałej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych - wskazuje skarżący w uzasadnieniu zarzutów apelacji oraz skargi kasacyjnej zarzucając, że biegli nie uwzględnili w opiniach, iż „po operacji w 2017 r. prawa noga jest krótsza z zablokowanym stawem skokowym, napięciem po obu stronach u nasady stawu skokowego, wystąpił obrzęk, stan zapalny z przesunięciem przęta.” Z tego względu wizyty lekarza rodzinnego odbywają się w domu, bowiem nie jest on w stanie dotrzeć na te wizyty, korzysta ze stałej pomocy sąsiedzkiej, a także ma przyznanego opiekuna z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Podkreślenia wymaga, że mimo iż podstawowym dowodem w sprawach o ustalenie stopnia niepełnosprawności jest dowód z opinii biegłego, to jednak decydujące w sporze jest dokonanie kompleksowych ustaleń faktycznych. Z tego względu biegli powinni mieć kompleksowy materiał do wydania opinii w przedmiocie naruszenia sprawności organizmu zainteresowanego powodującego całkowitą

niezdolność do pracy lub zdolność do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej oraz wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Dlatego najpierw należy zebrać możliwie pełną dokumentację medyczną, także inną istotną dokumentację dotyczącą stanu zdrowia zainteresowanego, następnie dopuścić ewentualne dowody z zeznań świadków, a dopiero po zebraniu pełnego materiału dowodowego zlecić biegłemu (biegłym) sporządzenie opinii bądź opinii łącznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r., I UK 230/09, LEX nr 577818 czy z dnia 28 lutego 2012 r., I UK 279/11, LEX nr 1165283). W sprawach o ustalenie stopnia niepełnosprawności istotna jest bowiem całościowa ocena możliwości funkcjonowania zainteresowanego w codziennym życiu (prowadzenie gospodarstwa domowego, współdziałanie w procesie leczenia, rehabilitacji, edukacji oraz w pełnieniu ról społecznych właściwych dla każdego człowieka, zależnych od wieku, płci, czynników społecznych i kulturowych), w tym mająca na celu ustalenie charakteru i zakresu, a także czasu trwania opieki, której wymaga zainteresowany w związku z naruszeniem sprawności organizmu, ponieważ to determinuje przyznanie danego stopnia niepełnosprawności. To, że dana osoba jest w stanie wykonywać czynności samoobsługowe nie oznacza *a priori*, iż nie spełnia przesłanek warunkujących zaliczenie do znacznego stopnia niepełnosprawności. W tym kontekście zauważyć należy, że nawet na gruncie art. 13 ust. 5 ustawy emerytalnej utrwalone jest stanowisko, iż niezdolność do samodzielnej egzystencji występuje wtedy, gdy osoba całkowicie niezdolna do pracy może wypełniać niektóre z elementarnych czynności życiowych we własnym zakresie, np. zjeść posiłek przygotowany przez inną osobę, wykonuje czynności samoobsługowe, o ile w pozostałym zakresie - pomoc w załatwianiu elementarnych spraw życia codziennego, takich jak robienie zakupów, uiszczanie opłat, składanie wizyt u lekarza - jest pozbawiona praktycznej możliwości egzystowania w humanitarnych warunkach bez koniecznej stałej lub długotrwałej pomocy ze strony osoby drugiej (por. wyroki Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 20 czerwca 1995 r., III Aur 551/95, OSA 1995 nr 7-8, poz.56 i z dnia 19 listopada 1998 r., III AUa 1035/98, Prawo Pracy 1999 nr 11, poz. 44).

Nie budzi wątpliwości, że art. 278 k.p.c. przewiduje możliwość dopuszczania dowodu z opinii biegłego i uprawnia sąd do dopuszczenia dowodu z opinii biegłego lub biegłych, jeżeli w sprawie istnieje potrzeba wyjaśnienia okoliczności wymagających wiadomości specjalnych, a nadto do zażądania ustnego uzupełnienia opinii złożonej na piśmie w sytuacji, gdy opinia nie jest wyczerpująca lub też z innych względów, według oceny sądu, wymaga uzupełnienia lub wyjaśnienia. Taka opinia powinna zaś być sporządzona w rozpoznawanej sprawie po ustaleniu w jaki sposób skarżący jest w stanie zaspokajać podstawowe potrzeby życiowe z uwagi na naruszenie sprawności organizmu (narządu ruchu), bowiem o prawidłowym zastosowaniu prawa materialnego można mówić dopiero wówczas, gdy ustalenia stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku pozwalają na ocenę tego zastosowania. Sąd rozpoznający sprawę o ustalenie stopnia niepełnosprawności powinien dążyć do sytuacji, aby biegły wydając opinię uwzględnił wszystkie okoliczności sprawy, które wymagają wiadomości specjalnych w nawiązaniu do terminów prawnych ich determinujących.

Mając na uwadze powyższe za uzasadniony należy także uznać zarzut naruszenia art. 232 zdanie drugie k.p.c. Przepis ten stanowi, że strony są obowiązane wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Sąd może dopuścić dowód niewskazany przez stronę. Wobec powyższego na podstawie art. 232 zdanie drugie k.p.c. sąd posiada uprawnienie do dopuszczenia dowodu niewskazanego przez stronę, przy czym, co trafnie zauważa skarżący, z uprawnienia tego sąd winien korzystać widząc nieporadność strony działającej bez fachowego pełnomocnika, która w sposób nieprofesjonalny wskazuje na dowody istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 kwietnia 2015 r., III UK 166/14 (LEX nr 1682216) oraz z dnia 19 września 2018 r., I UK 214/17 (LEX nr 2558658), stwierdził, że absolutyzacja zasady kontrydiktoryjności nie może prowadzić do niepełnego rozpoznania stanu faktycznego, a w konsekwencji niewyjaśnienia sprawy w koniecznym zakresie. Nie można stosować prawa materialnego (rozstrzygać sporu) bez wyjaśnienia warstwy faktycznej w zakresie pozwalającym na aplikację tego prawa. Tylko wtedy realizuje się konstytucyjne prawo strony do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Natomiast jak wynika z rozważań dokonanych powyżej, w sprawie o ustalenie stopnia

niepełnosprawności istotne jest, aby najpierw zebrać możliwie pełną dokumentację medyczną, inną dokumentację dotyczącą stanu zdrowia zainteresowanego, następnie dopuścić ewentualne dowody z zeznań świadków, a dopiero po zebraniu pełnego materiału dowodowego zlecić biegłym sporządzenie opinii.

Nie ma zaś racji skarżący, że Sąd drugiej instancji uchybił art. 5 k.p.c. w związku z art. 232 k.p.c. i art. 212 § 1 i 2 k.p.c., przez ich niezastosowanie, polegające na zaniechaniu pouczenia skarżącego o celowości ustanowienia pełnomocnika. W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 2 k.p.c. nie wynika powinność sądu o charakterze ogólnego obowiązku udzielania w każdym wypadku pouczeń osobom stającym przed sądem, tylko dlatego, że występują bez profesjonalnego pełnomocnika. Udzielenie pouczenia zależy od oceny i uznania sądu uwiarygodnionego konkretną sytuacją procesową i staje się powinnością sądu tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, kiedy zachodzi potrzeba zapobieżenia nierówności podmiotów toczącego się postępowania, a więc wówczas, gdy strona z uwagi na swoją nieporadność i stopień skomplikowania sprawy nie jest w stanie zrozumieć istoty prowadzonego postępowania i podjąć w związku z tym stosowne czynności procesowe (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 września 2011 r., II CZ 53/11, OSNC-ZD 2012/D, poz. 74 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 12 sierpnia 2014 r., I UK 4/14, LEX nr 1738476; z dnia 18 sierpnia 2009 r., I UK 74/09, LEX nr 530693; z dnia 2 lutego 2011 r., I UK 293/10, LEX nr 811821 oraz powołane w nich orzeczenia). Takie czynności procesowe podejmował skarżący składając zarzuty do opinii biegłych, w których nawiązywał do dokumentacji lekarskiej, pozostałych dokumentów, w tym nawiązując do stałej pomocy sąsiedzkiej umożliwiającej mu codzienną egzystencję.

Mając na względzie powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.